

El poblament antic de Peralada: noves dades

Manel MIRÓ i ALABAIX (*)
Ma. Teresa MIRÓ i ALABAIX (*)

ABSTRACT

The finding of several ceramic materials of the iberic period (fifth-second century B. C.) in several spots of the urban nucleus of Peralada, related to the materials of the necropolis and the topography of the hill where the village is situated, gives us some new information about the existence of an iberic settlement in this area of l'Empordà.

Key words: Peralada, Iberic, Settlement.

INTRODUCCIÓ

L'objecte d'aquest treball és presentar una sèrie de materials ceràmics inèdits, trobats sense context arqueològic, procedents de Peralada.

D'ençà que a finals del segle passat es descobriessin al jardí del castell de Peralada les restes ceràmiques i metàl·liques d'una necròpoli d'incineració de la Primera Edat del Ferro (Pons & Vilà, 1975-1977) s'ha parlat del nucli pre-romà de Peralada. Malgrat l'interès que va despertar des d'un primer moment aquesta necròpoli i de l'abundant aparició, sempre casual, de material arqueològic al nucli urbà i els seus voltants, l'estat actual dels coneixements sobre el poblament antic de Peralada és encara molt precari, limitat als diferents estudis del material de la necròpoli. La manca d'excavacions arqueològiques metòdiques ha fet que el passat antic de Peralada no hagi pogut superar encara el nivell especulatiu.

Les evidències que ens forneixen els materials que aquí publiquem, juntament amb els que ja estan estudiats, i algunes consideracions topogràfiques ens permetran realitzar una aproximació preliminar al poblament antic de Peralada, formulant hipòtesis de treball que caldrà contrastar mitjançant excavacions arqueològiques.

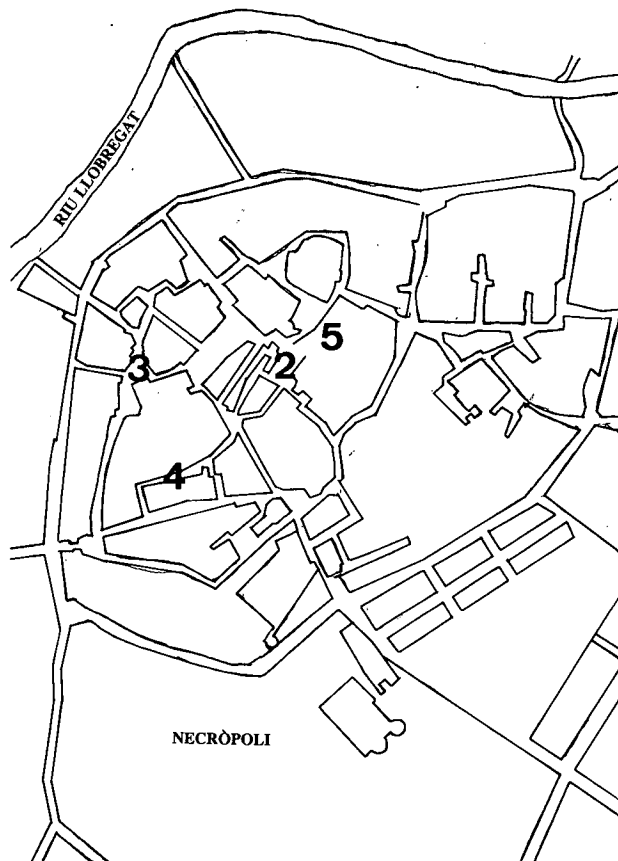

Fig. 1.- Plànol de situació dels diferents punts del nucli urbà on s'han localitzat restes arqueològiques. 2) Plaça de l'Església. 3) Plaça de Sant Domènec. 4) Carrer de l'Oli. 5) Casa Vila.

(*) Gran Via de les Corts Catalanes, 534, 1, 2
08011 Barcelona.

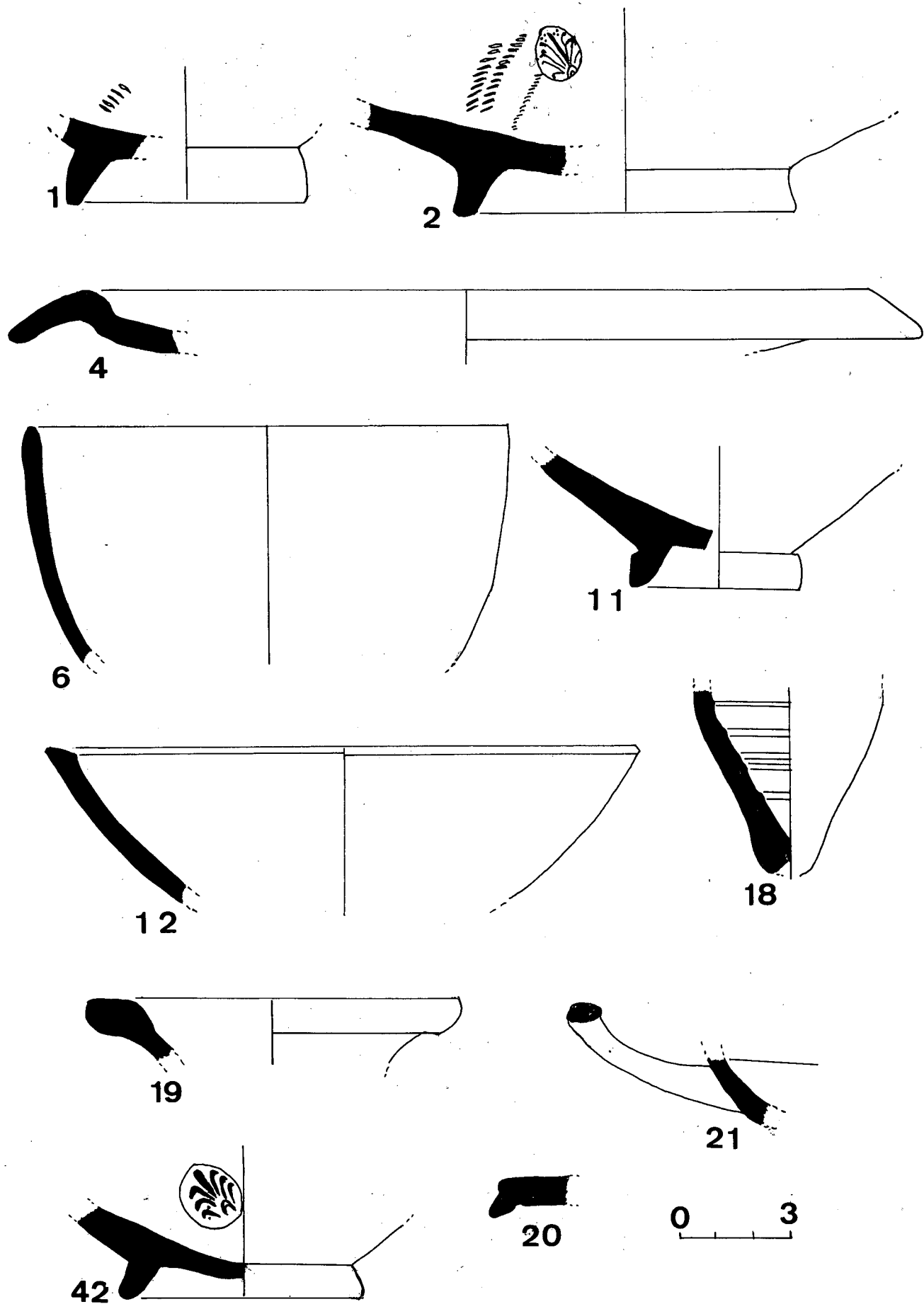

Fig. 2.- Materials ceràmics dels grups 1, 2, 3 i 5.

LA TOPOGRAFIA DE PERALADA I EL PATRÓ D'ASSENTAMENT DE LA POBLACIÓ PRE-ROMANA EMPORDANESA

La vila de Peralada s'assenta damunt un petit turó dels relleus pre-holocens que emmarquen la plana deltaica de l'Alt Empordà, als peus del qual es produeix la confluència dels rius Orlina i Llobregat. Malgrat la poca elevació d'aquest turó (25 m sobre el nivell del mar), des del seu cim es domina un vastíssim territori que coincideix aproximadament amb els actuals límits de la comarca.

L'actual municipi de Peralada ocupa uns terrenys plans i ben regats per nombrosos cursos d'aigua (Orlina, Llobregat, Muga i Anyet) dedicats principalment al cereal i les pastures, acompanyats de plantacions de vinyes i d'oliveres en franca degradació.

Probablement el paisatge actual del terme de Peralada és força diferent del que tenia en època antiga. Ara per ara, ens és impossible donar una cronologia i una direcció dels canvis soferts per aquest paisatge però, segurament, els haurem d'atribuir a les aportacions al·luvials dels rius i a una premeditada acció antròpica destinada a drenar les zones inundades i dirigir els cursos d'aigua.

La ubicació central de Peralada respecte al territori que domina i les seves característiques topogràfiques, juntament amb d'altres factors d'ordre polític, han fet de la vila una important cruïlla de camins, catalitzadora de totes les comunicacions de la zona nord-est de la comarca.

La topografia de Peralada s'adapta perfectament al patró d'assentament característic de la població pre-romana empordanesa: *la costa de l'Alt Empordà presenta des de l'antiguitat unes formes de poblament adaptades a un marc geogràfic de cursos hidràulics canviants i extenses zones d'aiguamolls que han perdurat fins a l'actualitat. (...) En aquest sentit, cal recordar que el poblament en tot aquest territori sempre ha cercat indrets habitables enlairats i dominants sobre la planura pantanosa* (Sanmartí & Rovira, 1983, ps. 95-97). Dintre de la classificació dels jaciments del període transicional Bronze-Ferro proposada per Enriqueta Pons el jaciment de Peralada caldria considerar-lo dins del **grup de posició estratègica**: *correspon a aquells assentaments que tenen una posició clau i amb una visió de futur. Mantenen els llocs pròxims al mar o als estanys importants, d'una economia dependent que afaforeixi la producció d'excedents. Aquestes poblacions s'iniciaran tot formant, en un principi, els "mercats" i seran totalment sedentàries* (Pons, 1984, ps. 156-157).

EL POBLAMENT ANTIC DE PERALADA: L'EVIDÈNCIA ARQUEOLÒGICA

El material ceràmic recollit procedeix de diferents punts del nucli urbà i els seus voltants (fig. 1). Cal remarcar que es tracta de troballes casuals efectuades en ocasió de la realització de diferents obres i per tant mancades de tot context arqueològic, si bé, en conjunt, presenten una certa coherència. La distribució d'aquest material ens delimita un jaciment de proporcions considerables i la seva cronologia abraça un dilatat període de temps (segles VII-II a.C.). A continuació presentem un inventari del material inèdit més significatiu.

Grup 1

Material procedent de l'estació ibero-romana situada a la carretera de Garriguella, a 500 m a l'est del cementiri municipal. Aquest jaciment es coneix des de l'any 1932 (Vicens, 1932) i fou descobert mentre es duïen a terme les obres d'obertura de la carretera. L'any 1989 el jaciment fou redescobert amb motiu de la realització d'unes obres de conducció d'aigua. En aquest treball presentem només la ceràmica de vernís negre apareguda en aquesta segona intervenció, car el material amfòric és igual al publicat per Nolla i Casas procedent de les obres de l'any 1932 i que consisteix en àmfors del tipus Dressel 1A i DB (Nolla & Casas, 1984, p. 87), constatant-se també la presència d'àmfora greco-itàlica, púnica i ibèrica.

1. Fragment de fons amb peu de pàtera àtica (*bowl incurving o outturned rim*), vernís espès i brillant amb alguna taca vermellosa a la part interior del peu i marques de ditades a la part exterior, lleugerament esclafat. Fons intern decorat a rodeta (fig. 2, 1).

2. Fragment de fons amb peu de la forma Lamb 26, del taller de Nikia-Ion. Vernís espès de color negre blavós, iridiscent a la part externa del fons, amb taques vermelloses de ditades a la part externa del peu. Argila depurada de color beige ataronjat amb possible forat de restauració al fons. Decoració d'una palmeta voltada d'una banda d'estries decoratives (fig. 2, 2).

3. Fragment de fons d'una pàtera del taller de Nikia-Ion (forma indeterminada, possiblement Lamb 26). Peça molt rodada. Vernís espès de color negre blavós amb una taca vermellosa de ditada. Argila depurada de color beige ataronjat. Decoració de palmeta sobre una banda d'estries decoratives.

4. Fragment de vora de la forma Lamb 36. Vernís poc adherent de color negre agrisat amb taques marronoses. Argila depurada de color beige grisós (fig. 2, 4).

5. Tres fragments de vora de la forma Lamb 36, possiblement pertanyents al mateix vas. Vernís poc adherent de color negre agrisat, esclafat. Argila depurada de color beige rosat.

Fig. 3.- Motlle de terracuita hel·lenística.

6-10. Fragments de vora de la forma Lamb 31 pertanyents al mateix vas. Vernís poc adherent, esclafat, de to negre marronós. Argila beige depurada (fig. 2,6).

11. Fragment de fons amb peu de forma indeterminada, possiblement Lamb 27. Vernís espès de to negre amarronat, amb dita-des. Argila taronja vermellova depurada (fig. 2, 11).

12. Fragment de vora de la forma Lamb 33 (Campaniana A). Vernís espès de color negre blavós iridiscent. Argila depurada de color vermellós (fig. 2, 12).

13-14. Fragment de vora de la forma Lamb 33 (Campaniana A). Vernís espès de color negre blavós, iridiscent. Argila depurada de color vermellós.

15. Fragment de vora de la forma Lamb 5.

Grup 2

Material recollit en el moment de rebaixar-se les terres durant les obres de remodelació de la plaça de l'Església⁽¹⁾.

16. Fragment de paret de kylix àtica de figures roges. Vernís espès i brillant. Decoració: part superior d'una figura masculina vestida amb imatí vers la dreta. Cronologia: mitjans del segle V a.C. (fig. 3).

17. Fragment de vora de skyphos àtic de vernís negre. Vernís espès i brillant, lleugerament esclafat. Cronologia: segle IV a.C.

⁽¹⁾ Agraïm al senyor Josep Serra les facilitats que ens ha donat al permetre'ns estudiar els materials recollits per ell al nucli urbà de Peralada (plaça de l'Església, plaça de Sant Domènec i carrer de l'Oli).

18. Fragment de fons d'una amforeta de ceràmica roja a torn brunyida per l'exterior i amb engalba negra a l'interior. Argila depurada de color vermell ataronjat (fig. 2, 18).

19. Fragment de vora de ceràmica roja a torn brunyida per l'exterior i amb engalba negra a l'interior. Argila depurada de color ataronjat (fig. 2, 19).

Grup 3

Material procedent de la plaça de Sant Domènec, recollit mentre es duïen a terme les obres de remodelació.

20. Fragment de vora de pelike àtica de figures roges. Vernís espès i brillant, lleugerament esclafat. Decoració: banda d'oves al llaví extern. Cronologia: segona meitat del segle V a.C. (fig. 2, 20).

21. Fragment de carena i nansa de kylix àtica de vernís negre. Vernís espès i brillant, lleugerament esclafat. Cronologia: segle V a.C. (fig. 2, 21).

22. Fragment de peu de kylix àtica de vernís negre. Vernís espès i brillant, lleugerament esclafat. Cronologia: segle V a.C.

23. Fragment de carena de kylix àtica de vernís negre, *Delicate Classe*. Vernís espès i brillant. Cronologia: darrer quart del segle V a.C.

24. Fragment de vora roja de gerra de coll de cigne de ceràmica ibèrica roja a torn. Argila de color ataronjat vermellós, brunyida (fig. 4, 24).

25. Fragment de vora amb arrancament de nansa de gran vas, ceràmica ibèrica roja a torn. Argila ataronjada grisosa, brunyida (fig. 4, 25).

26. Fragment de vora amb arrancament de nansa, de ceràmica grisa ibèrica, brunyida (fig. 4, 26).

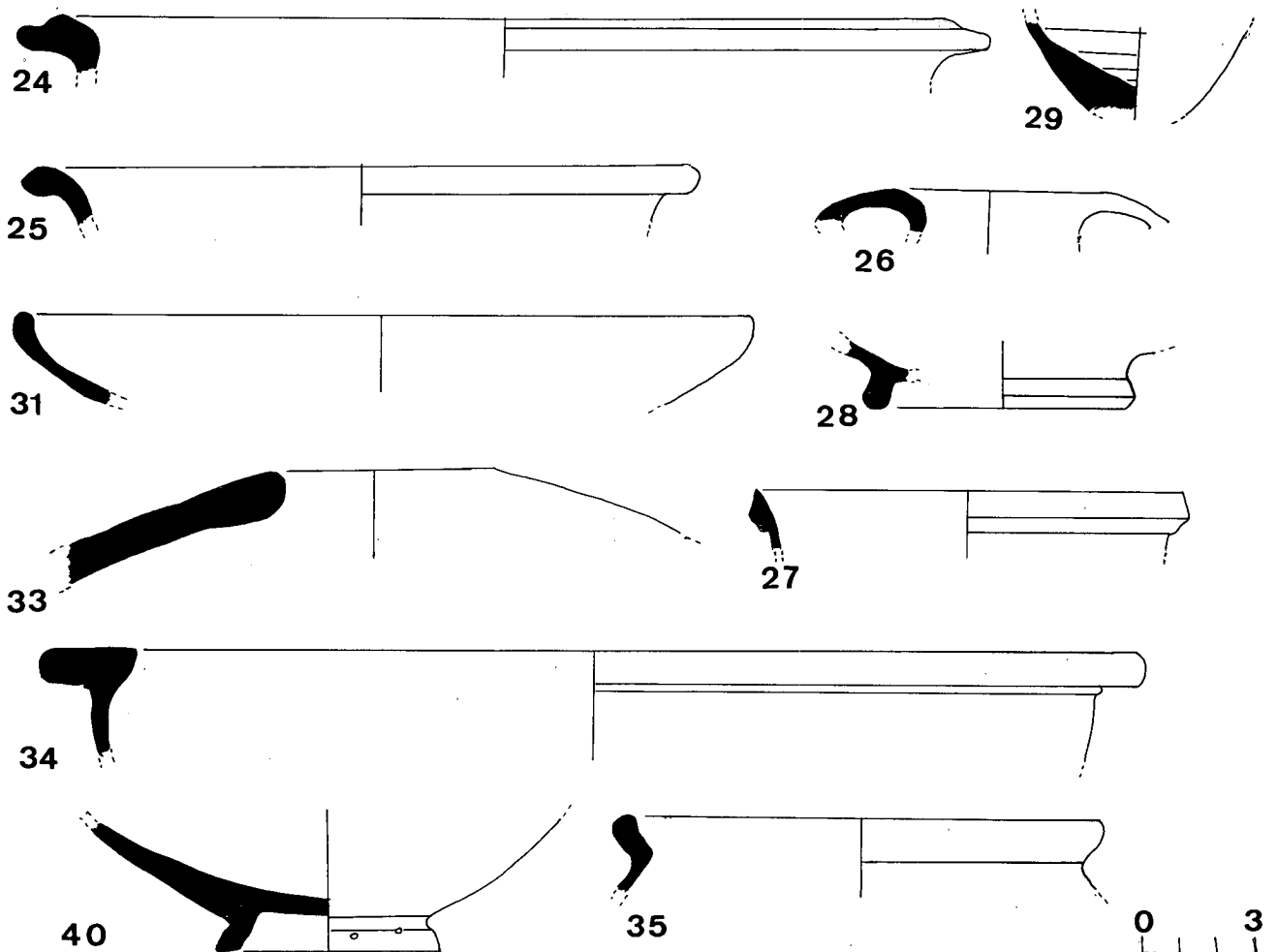

Fig. 4.- Materials ceràmics del grup 4.

27. Fragment de vora de ceràmica grisa ibèrica (fig. 4, 27).
 28. Fragment de peu de ceràmica grisa ibèrica (fig. 4, 28).
 29. Fragment de fons de ceràmica grisa ibèrica (fig. 4, 29).
 30. Fragment de nansa de gerra de ceràmica grisa ibèrica, brunyida.

Grup 4

Material recollit durant les obres de pavimentació del carrer de l'Oli.

31. Fragment de vora de ceràmica de vernís negre, forma Lamb 26. Vernís molt esclafat de color negre amarronat. Argila vermellova ataronjada (fig. 4, 31).
 32. Fragment de ceràmica de vernís negre amb l'interior sense envermellar, decorat a l'exterior amb una garlanda de pintura blanca. Possiblement producció de Gnathia, segle III a.C.
 33. Fragment de vora d'àmfora ibèrica de boca plana. Argila ataronjada vermellova (fig. 4, 33).
 34. Fragment de vora de katathos de ceràmica roja a torn. Argila ataronjada vermellova (fig. 4, 34).
 35. Fragment de vora de ceràmica ibèrica roja a torn amb engalba blanca (fig. 4, 35).
 36. Fragment de nansa de ceràmica ibèrica roja a torn amb engalba blanca.
 37. Fragment informe de ceràmica ibèrica pintada. Argila beige clar. Decoració a bandes de color ocre fosc, blanc i marró. Cronologia: possiblement segle VI a.C.
 38. Fragment informe de ceràmica ibèrica pintada. Argila ataronjada. Decoració de pinzell múltiple de color vermell clar. Cronologia: segles IV-III a.C.
 39. Fragment informe de ceràmica ibèrica pintada. Argila ataronjada, amb engalba grisa. Decoració a bandes de pintura blanca. Cronologia: de la segona meitat del segle V al segle III a.C. (fig. 5).
 40. Fons amb peu de pàtera de ceràmica grisa ibèrica, brunyida. Al peu de la peça hi han dos forats fets abans de la coccio. Al fons extern, decoració d'una espiral incisa (fig. 4, 40).
 41. Motlle de terracuita. Argila rogenca-marronosa, amb l'exterior beige-grogós, dura, no molt depurada, amb desgredant de quars.
 Mesures: Alçada, 13,2 cm; amplada, 13,8 cm.
 Descripció: Es conserva la meitat inferior del motlle de la part davantera d'una figura femenina de cos sencer, vestida amb túnica o mantell. A la part dreta del motlle hi han restes d'una columna o tirs que finalitza en una palmeta. Hi han paral·lels de figures femenines dempeus recolzades a una columna a Myrina (Mollard, 1963), les quals es poden datar entre els segles III i II a.C. (fig. 3).

Grup 5

Material recollit a la Casa Vila, prop de l'Església de Peralada.

42. Fragment de fons amb peu d'una pàtera de ceràmica de vernís negre. Vernís amarronat. Decoració d'una palmeta (fig. 2, 42).

CONCLUSIONS

En base a l'evidència arqueològica de què disposem fins al moment, la primera ocupació humana de Peralada s'ha de situar als inicis de l'Edat del Ferro (finals del segle VII a.C.), moment en què es daten les restes de la necròpolis d'incineració pertanyent a un grup diferenciat de la cultura dels camps d'urnes a l'Empordà (Pons & Vilà, 1975-77). Possiblement la zona d'hàbitat relacionada amb aquesta necròpolis estés situada al turó ocupat avui per la vila de Peralada, tant les condicions topogràfiques de l'indret com el material ceràmic que s'ha pogut recollir allà així ens ho fan pensar.

La cronologia que ens proporcionen els materials procedents del nucli urbà abraça des de mitjans del segle V a.C. fins a les darreries del segle II a.C. Aquesta cronologia ens fa pensar en la possibilitat que els materials ceràmics fets a torn que es troben guardats amb els materials fets a mà de la necròpolis no siguin una intrusió posterior, tal i com havien cregut amb bona lògica la majoria d'investigadors que s'havien ocupat del tema (Pons & Vilà, 1975-77), sinó que, efectivament, formessin part de la necròpolis, la qual allargaria el seu temps d'utilització, al menys fins al segle III a.C., com ja havia adelantat Pere de Palol (Palol, 1958, ps. 231-235), per la presència d'una pàtera de vernís negre de la forma Lamb 26 del taller de les pàteres de les tres palmetes radials de Rhode.

No deixa de ser sorprenent l'absència absoluta de materials ceràmics d'època romana imperial i d'època visigoda, fet que de moment, podem atribuir al caràcter aleatori de les troballes i a la manca d'excavacions arqueològiques metòdiques⁽²⁾.

(2) Mentre es trobava aquest article en curs d'elaboració s'han efectuat excavacions arqueològiques d'urgència al Convent de Sant Bertomeu de Peralada que han permès comprovar les hipòtesis que ens proporcionaven els materials ceràmics trobats al nucli urbà, amb l'aparició d'estructures d'habitació datables al segle IV a.C.

BIBLIOGRAFIA

- MOLLARD BESQUES S. (1963) *Catalogue raisonné des figures et reliefs en terre cuite du Musée du Louvre II, Myrina*, Paris.
 NOLLA J. M. & CASAS J. (1984) *Carta arqueològica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana al N.E. de Catalunya*, Centre d'Investigacions Arqueològiques, Girona.
 PALOL P. (1956) *La necròpolis hallstàtica de Agullana*, Biblioteca Prehistòrica Hispana, vol. I, Madrid.
 PONS E. (1984) *L'Empordà, de l'Edat del Bronze a l'Edat del Ferro*, Sèrie monogràfica, 4, Centre d'Investigacions Arqueològiques, Girona.
 PONS E. & VILÀ M. del V. (1975-77) *Nuevos aportes al estudio de la necrópolis de Peralada*, XIV Congreso Nacional de Arqueología, Vitoria-Zaragoza, pp. 681-694.
 ROVIRA J. & SANMARTÍ, E. (1983) Els orígens de l'Empúries pre-colonial i colonial, *Informació Arqueològica*, 40, Barcelona, pp. 95-110.
 VICENS T. (1932) *Contribución al estudio de Perelada*, Palafrugell.